

**ZAŁĄCZNIK NR 1
DO REGULAMINU OK PTTK
„ŚLADAMI IRENY SENDLEROWEJ – MATKI DZIECI HOLOCAUSTU”
KANON KRAJOZNAWCZY**

Irena Stanisława Sendlerowa z domu Krzyżanowska, ps. „Jolanta” (ur. 15 lutego 1910 r. w Warszawie, zm. 12 maja 2008 r. tamże) – nauczycielka i pielęgniarka, absolwentka Uniwersytetu Warszawskiego, legendarna działaczka społeczna, charytatywna i humanitarna, w czasie II wojny światowej zaangażowana w niesienie pomocy Żydom, kierowniczką Referatu Dziecięcego Rady Pomocy Żydom „Żegota” przy Delegaturze Rządu na Kraj, podczas powstania warszawskiego sanitariuszka, po wojnie opiekunka społeczna, urzędniczka administracji państwowej, radna Rady Narodowej m.st. Warszawy, Sprawiedliwa wśród Narodów Świata (1965), Honorowa Obywatelka Izraela (1991), miasta stołecznego Warszawy (2007), miasta Tarczyna (2007) i miasta Otwocka (2008, pośmiertnie), laureatka Nagrody im. Jana Karłowicza (2003) i Nagrody Humanitarnej im. Audrey Hepburn (2009, pośmiertnie), Dama Orderu Orła Białego (2003) i Orderu Uśmiechu (2007), odznaczona Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (*Polonia Restituta*, 2001), Złotym Krzyżem Zasługi (1947) i Medalem „Za Zasługi w Służbie Zdrowia” oraz Orderem Ecce Homo (z łac. *Oto człowiek*, 2002), dwukrotnie nominowana do Pokojowej Nagrody Nobla (2007 i 2008).

I. Trakt Pamięci Męczeństwa i Walki Żydów w Warszawie

Punktem wyjścia jest monumentalny Pomnik Bohaterów Getta, na skwerze przy ul. Ludwika Zamenhofa, na warszawskim Śródmieściu. Trakt obejmuje ciąg pomników i tablic pamiątkowych wzdłuż ul. Ludwika Zamenhofa, przez skwer Szmula Zygelbojma, ul. Stawki aż do muru-pomnika na Umschlagplatzu usytuowanego na miejscu bocznic kolejowych, skąd wywożono Żydów do obozów zagłady.

II. Miejscowości i obiekty zagraniczne

1. Ahaus, pow. Borken, rejencja Münster, Nadrenia Północna-Westfalia, Niemcy – Irena-Sendler-Gesamtschule, Hof zum Ahaus 6-8.
2. Euskirchen, rejencja Kolonia, Nadrenia Północna-Westfalia, Niemcy – LVR-Irena-Sendler-Schule, Rheinstraße 45.
3. Hamburg, Niemcy – Irena-Sendler-Schule in Hamburg, Am Pfeilshof 20.
4. Hohenroth, pow. Rhön-Grabfeld, rejencja Dolna Frankonia, Bawaria, Niemcy – Irena-Sendler-Schule in Hohenroth, Brendweg 2.
5. Jerozolima, Izrael – Instytut Pamięci Męczenników i Bohaterów Holocaustu Jad Waszem na Wzgórzu Herzla; drzewo Ireny Sendlerowej z 1983 r. w Alei Sprawiedliwych (cedr przed pawilonem dziecięcego muzeum Jad Waszem).
6. Kingston upon Hull, hrab. East Riding of Yorkshire, reg. Yorkshire and the Humber, Anglia, Wielka Brytania – Polska Szkoła im. Ireny Sendlerowej w Hull [Irena Sendler's Polish School], Bricknell Avenue, HU5 4ET Kingston upon Hull.
7. León de los Aldamas, stan Guanajuato, Meksyk – Instituto Irena Sendler, Blvd. San Juan Bosco 4215.
8. Moskwa, Rosja – pomnik Ireny Sendlerowej.

III. Miejscowości i obiekty w Polsce

1. Chotomów, woj. mazowieckie, pow. legionowski, gm. Jabłonna – miejsce umieszczenia dzieci żydowskich przemycanych z warszawskiego getta.
2. Łódź – miejsce zamieszkania Heleny Grobelny ps. „Halina”, gdzie kilkakrotnie odwiedzała ją Irena Sendler.
3. Otwock – miejsce zamieszkania w dzieciństwie i latach młodości.
4. Piotrków Trybunalski, woj. łódzkie – miejsce zamieszkania i edukacji; kamienica przy al. 3 Maja 14 (tablica pamiątkowa), d. Gimnazjum Heleny Trzcńskiej (ob. Katolicka Szkoła Podstawowa i Przedszkole Sióstr Dominikanek), ul. Kazimierza Stronczyńskiego 1.
5. Tarczyn, woj. mazowieckie, pow. piaseczyński – miejsce zamieszkania w latach międzywojennych.
6. Turkowice, woj. lubelskie, pow. hrubieszowski, gm. Werbkowice – miejsce umieszczenia dzieci żydowskich przemycanych z warszawskiego getta.
7. Warszawa-Białoleka – d. Zakład Wychowawczy dla Dziewcząt im. matki Wincenty Jadwigi Jaroszewskiej prowadzony przez Zgromadzenie Sióstr Benedyktynek Samarytanek w Henrykowie, ul. Modlińska 257; w okresie okupacji Irena Sendlerowa ukrywała tam ratowane przez siebie żydowskie dzieci, a po II wojnie światowej wizytowała zakład.
8. Warszawa – budynek przy ul. Adolfa Pawińskiego 2 (d. ul. Opaczewska 1), w którym mieściła się centrala i jeden z trzech ośrodków terenowych Sekcji Pomocy Matce i Dziecku – miejsce pracy w latach 1932-35.
9. Warszawa – Cmentarz Powązkowski – miejsce wiecznego spoczynku.
10. Warszawa – d. Gmach Wolnej Wszechnicy Polskiej, ul. Stefana Banacha 2 (d. ul. Opaczewska 2a); przy WWP działało Studium Pracy Społeczno-Oświatowej, z którym współpracowała Irena Sendlerowa w latach 1932-35.
11. Warszawa – d. kamienica przy ul. Markowskiej 15 na Pradze – miejsce, gdzie pod nazwiskiem Stefan Zgrzebnski ukrywał się bliski współpracownik i przyszły mąż Ireny Sendlerowej oraz miejsce regularnych spotkań Rady Pomocy Żydom „Żegota”.
12. Warszawa – d. ogródek przy domu Jadwigi Piotrowskiej przy ul. Lekarskiej 9 – miejsce ukrycia słoika z listą ocalonych dzieci żydowskich.
13. Warszawa – d. Sąd Okręgowy na Lesznie (ob. al. Solidarności 127) – gdzie z pomocą woźnych sądowych Irena Sendler przemyciała dzieci z getta (wejście z ul. Leszno) na tzw. stronę aryjską (wyjście na ul. Ogrodową).
14. Warszawa – d. siedziba Miejskiego Ośrodka Opieki i Zdrowia, ul. Siedzibna 25 (tablica pamiątkowa) – miejsce pracy w l. 30. XX w.
15. Warszawa – d. siedziba Policji Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa III Rzeszy oraz areszt śledczy Gestapo, al. Jana Chrystiana Szucha 25 (ob. Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz Mauzoleum Walki i Męczeństwa – Oddział Muzeum Niepodległości w Warszawie) – miejsce przesłuchań po aresztowaniu.
16. Warszawa – d. więzienie Pawiak, ul. Dzielna 24/26 (ob. Muzeum Więzienia „Pawiak” – oddział Muzeum Niepodległości) – miejsce osadzenia i licznych przesłuchań.

17. Warszawa – Dom Geriatryczno-Rehabilitacyjny Konwentu oo. Bonifratrów na Nowym Mieście, ul. Sapieżyńska 3 – miejsce zamieszkania w ostatnich latach życia.
18. Warszawa – dom przy pl. Na Rozdrożu – miejsce zamieszkania w ostatnich latach życia.
19. Warszawa – dom Spółdzielni Mieszkaniowej Zakładu Ubezpieczeń Społecznych na Woli przy ul. Ludwiki 3 i ul. Ludwiki 6 (tablica pamiątkowa) – miejsce zamieszkania w l. 1931-35 i 1935-43 oraz aresztowania przez Gestapo.
20. Warszawa – dom przy ul. Żurawiej 24 – w 1942 r. miejsce spotkania z Julianem Grobelnym ps. „Trojan” – przewodniczącym Rady Pomocy Żydom „Żegota”.
21. Warszawa – fragment muru getta przy ul. Siennej 55 i ul. Złotej 60.
22. Warszawa – Główny Dom Schronienia dla Dzieci przy ul. Dzielnej 39 w getcie, w którym wielokrotnie bywała Irena Sendler.
23. Warszawa – gmach Senatu RP w kompleksie parlamentarnym (obok budynku Sejmu RP), ul. Wiejska 6/8; gdzie 14.03.2007 r. padły znamienne słowa Ireny Sendler: „Budujmy cywilizację dobra, cywilizację życia, nie śmierci”.
24. Warszawa – Instytut Gruźlicy i Chorób Płuc, Szpital, ul. Płocka 26 – miejsce śmierci.
25. Warszawa – Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN, ul. Mordechaja Anielewicza 6; pamiątki po Irenie Sendlerowej (medal i dyplom Sprawiedliwy wśród Narodów Świata, honorowe obywatelstwo Izraela, honorowe obywatelstwo miasta Otwocka wraz z kluczem do bram miasta, medale, pamiątki, książki oraz listy, które Irena Sendlerowa przez wiele lat otrzymywała od młodzieży z całego świata).
26. Warszawa – skrzyżowanie ul. Żelaznej i ul. Leszno, gdzie 6.08.1942 r. Irena Sendlerowa obserwowała Janusza Korczaka przechodzącego z grupą dzieci ze swojego Domu Sierot na Umschlagplatz.
27. Warszawa – Stowarzyszenie „Dzieci Holocaustu” w Polsce, pl. Grzybowski 12/16 – m. in. miejsce przemówienia po otrzymaniu nagrody im. Jana Karskiego „Za Odwagę i Serce” przyznanej przez Amerykańskie Centrum Kultury Polskiej w Waszyngtonie.
28. Warszawa – Umschlagplatz – miejsce związane z holokaustem w getcie warszawskim, pomnik upamiętniający deportację Żydów z warszawskiego getta do obozów zagłady.
29. Warszawa – Uniwersytet Warszawski – studia polonistyczne.
30. Warszawa – zespół budynków d. Miejskich Zakładów Sanitarnych proj. Juliusza Dzierżanowskiego (ob. Wydział Sztuki Mediów Akademii Sztuk Pięknych), ul. Spokojna 15; tablica upamiętniająca niosących pomoc żydowskim dzieciom – Irenę Sendlerową i dr. Juliusza Majkowskiego.
31. Warszawa-Wawer – praktyka pedagogiczna w filii Domu Sierot Janusza Korczaka „Różyczka” (ob. Wielofunkcyjny Obiekt Sportowo-Rekreacyjny „Syrenka”), ul. Starego Doktora 1.

IV. Szkoły i inne obiekty im. Ireny Sendler

1. Bydgoszcz, woj. kujawsko-pomorskie – Szkoła Podstawowa nr 58 im. Ireny Sendlerowej w Bydgoszczy, ul. Gdańska 53A.

2. Bydgoszcz, woj. kujawsko-pomorskie – Zespół Szkół nr 33 dla Dzieci i Młodzieży Przewlekłe Chorej w Bydgoszczy, ul. Marii Skłodowskiej-Curie 4.
3. Chełm, woj. lubelskie – Szkoła Podstawowa nr 11 im. Ireny Sendlerowej w Chełmie, ul. Powstańców Warszawy 10.
4. Ciechanów, woj. mazowieckie – Społeczna Szkoła Podstawowa STO im. Ireny Sendlerowej w Ciechanowie, ul. Stanisława Wyspiańskiego 11A.
5. Dobroszyce, woj. dolnośląskie, pow. oleśnicki – Szkoła Podstawowa w Dobroszycach im. Ireny Sendlerowej, ul. Parkowa 5.
6. Gdańsk, woj. pomorskie – Bursa Gdańska im. Ireny Lendlerowej, ul. Podwale Staromiejskie 51/52.
7. Głogów, woj. dolnośląskie – Gimnazjum nr 2 im. Ireny Sendler w Głogowie, pl. Mieszka I 22.
8. Gniezno, woj. wielkopolskie – Zespół Szkół „Porkom” im. Ireny Sendlerowej w Gnieźnie, ul. Gębarzewska 12.
9. Kielce, woj. świętokrzyskie – Szkoła Podstawowa nr 19 im. Ireny Sendlerowej w Kielcach, ul. Targowa 3.
10. Kramsk, woj. wielkopolskie, pow. koniński – Gimnazjum im. Ireny Sendlerowej w Kramsku, ul. Konińska 20.
11. Lamki, woj. wielkopolskie, pow. ostrowski, gm. Ostrów Wielkopolski – Gimnazjum Publiczne im. Ireny Sendler w Lamkach, Lamki 131.
12. Łódź, woj. łódzkie – XLII Liceum Ogólnokształcące im. Ireny Lendlerowej w Łodzi, ul. Stawowa 28.
13. Nowy Dwór Gdański, woj. pomorskie – Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy im. Ireny Sendlerowej w Nowym Dworze Gdańskim, ul. Warszawska 52.
14. Opole, woj. opolskie – Szkoła Podstawowa TAK im. Ireny Sendlerowej w Opolu, ul. Norberta Barlickiego 5.
15. Otwock, woj. mazowieckie – Szkoła Podstawowa nr 2 im. Ireny Sendlerowej w Otwocku, ul. ks. Józefa Poniatowskiego 47/49.
16. Przemków, woj. dolnośląskie, pow. polkowicki – Zespół Szkół im. Ireny Sendler w Przemkowie, ul. Leśna Góra 3.
17. Sępól, woj. warmińsko-mazurskie, pow. bartoszycki – Szkoła Podstawowa im. Ireny Lendlerowej w Sępólnie, al. Wojska Polskiego 8.
18. Sianów, woj. zachodniopomorskie, pow. koszaliński – Gimnazjum Gminne im. Ireny Sendlerowej w Sianowie, ul. Bolesława Chrobrego 4.
19. Skwierzyna, woj. lubuskie, pow. międzyrzecki – Liceum Ogólnokształcące im. Ireny Sendler w Skwierzynie, ul. Adama Mickiewicza 1.
20. Słupsk, woj. pomorskie – Gimnazjum nr 6 z Oddziałami Integracyjnymi im. Ireny Sendler w Słupsku, ul. Marii Zaborowskiej 2.
21. Starogród, woj. kujawsko-pomorskie, pow. chełmiński, gm. Chełmno – Szkoła Podstawowa im. Ireny Sendlerowej w Starogrodzie, Starogród 33.
22. Tarczyn, woj. mazowieckie, pow. piaseczyński – Liceum Ogólnokształcące im. Ireny Sendlerowej w Tarczynie, ul. ks. Czesława Osziela 1.
23. Toszek, woj. śląskie, pow. gliwicki – Szkoła Podstawowa nr 1 im. Ireny Sendler w Toszku, ul. Dworcowa 27.
24. Warszawa – Fundacja im. Ireny Sendlerowej, ul. Walcownicza 35H.

25. Warszawa – Gimnazjum Niepubliczne nr 1 im. Ireny Sendlerowej w Warszawie, ul. Skrajna 10.
26. Warszawa – Gimnazjum Nr 23 im. Ireny Sendler w Warszawie na Grochowie, ul. Tarnowiecka 4.
27. Warszawa – Niepubliczna Szkoła Podstawowa nr 38 z Oddziałami Integracyjnymi im. Ireny Sendlerowej w Warszawie, ul. Skrajna 10.
28. Warszawa – Szkoła Podstawowa nr 236 z Oddziałami Integracyjnymi im. Ireny Sendlerowej w Warszawie na Woli, ul. Elekcyjna 21/23.
29. Warszawa – Szkoła Podstawowa Specjalna nr 213 im. Ireny Lendlerowej w Warszawie, ul. Elektoralna 12/14.
30. Wola, woj. kujawsko-pomorskie, pow. żniński, gm. Kikół – Szkoła Podstawowa im. Ireny Sendlerowej w Woli.
31. Wykroty, woj. dolnośląskie, pow. bolesławiecki, gm. Nowogrodziec – Gimnazjum im. Ireny Sendler w Wykrotach, ul. 22 Lipca 106.

V. Murale poświęcone Irenie Sndlerowej

Murale powstały w ramach programu „Mowa Miłości” realizowanego przez Fundację Klamra. Mają one nie tylko przypominać postać Ireny Sendlerowej, to także społecznościowa akcja, budująca ruch ludzi, organizacji i instytucji, oddolna i otwarta, polegająca na budowaniu międzyludzkiej wspólnoty!

1. Białystok, woj. podlaskie – mural na ogrodzeniu Zakładu Karnego Białystok, ul. Hetmańska 89.
2. Bielsko-Biała, woj. śląskie – mural na ścianie budynku przy ulicy ks. Stanisława Stojałowskiego 19.
3. Cieszanów, woj. podkarpackie, pow. lubaczowski – mural na ścianie Centrum Edukacji Wczesnoszkolnej przy Zespole Szkół Publicznych w Cieszanowie, ul. Jana III Sobieskiego 1.
4. Cieszyn, woj. śląskie – mural na ścianie budynku Gminy Wyznaniowej Żydowskiej, ul. Bóżnicza 7.
5. Gniezno, woj. wielkopolskie – mural w Centrum Kultury „Scena To Dziwna”, ul. Franklina Delano Roosevelta 42.
6. Góra, woj. dolnośląskie – mural na murze w parku Liceum Ogólnokształcącego im. Adama Mickiewicza w Górze, ul. Szkolna 1.
7. Grudziądz, woj. kujawsko-pomorskie – mural na murze między kamienicami nr 18 i 20 przy ul. Kwiatowej.
8. Kraków, woj. małopolskie – mural na ścianie budynku Muzeum Galicja, na Kazimierzu, ul. Dajwór 16.
9. Nowy Targ, woj. małopolskie – mural na budynku Kina „Tatry”, ul. Jana Kazimierza 17.
10. Opole, woj. opolskie – mural na ścianie budynku Zespołu Szkół Tak w Opolu, ul. Norberta Barlickiego 5.
11. Otwock, woj. mazowieckie – mural na ścianie budynku Szkoły Podstawowej nr 2 im. Ireny Lendlerowej w Otwocku, ul. ks. Józefa Poniatowskiego 47/49.
12. Rzeszów, woj. podkarpackie – mural na ścianie kamienicy przy ul. Mikołaja Kopernika 18.
13. Świdnica, woj. dolnośląskie – mural na ścianie kamienicy przy ul. Dworcowej 3.

14. Warszawa – mural na ścianie budynku Spółdzielni Socjalnej Wola, ul. Smocza 3.
15. Warszawa – mural na ścianie budynku Prywatnej Szkoły Podstawowej nr 62, ul. Skrajna 10.
16. Warszawa – mural w Klubokawiarni Cafe PoWoli, ul. Smocza 3.

Kanon opracował Roman Henryk Orlicz – Instruktor Krajoznawstwa Polski, Instruktor Ochrony Przyrody i Przewodnik Turystyki Pieszej II st.